

A MAGYAR REFORMPEDAGÓGIA- ÉS ÉLETREFORM- KUTATÁSOK ÚJ EREDMÉNYEI

workshop

az MTA SZAB Neveléstörténeti Munkabizottsága és a Magyarországi
Reformpedagógiai Egyesület szervezésében

Időpont: 2024. október 3–4.

Helyszín: MTA SZAB Székház, Szeged, Somogyi u. 7. 217-es terem

Program és absztraktkötet

Szerkesztette: Kempf Katalin és Pethő Villő

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest
2024

ISBN: 978-615-82186-4-1

Szervezők és támogatók

Magyar Művészeti Akadémia, **Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet**, Magyarországi Reformpedagógiai Egyesület

Szervezők: Magyarországi Reformpedagógiai Egyesület, ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar Elméleti-Történeti- és Összehasonlító Pedagógiai Kutatócsoport, Neveléstudományi Doktori Iskola Elméleti – Történeti Doktori Program

A rendezvény kapcsolódik a **Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet** által támogatott „Életreform és a művészetek – az életreform gyökerű művészeti és társadalmi reformmozgalmak kibontakozása és nemzetközi recepciója a 20. század első felében” című kutatáshoz. Témavezető: Prof. Dr. Németh András, Projektkoordinátor: dr. Vincze Beatrix a MRE elnöke, Kempf Katalin doktori hallgató

Program

2024. október 3. csütörtök

10.00–10.45 Érkezés, regisztráció

10.50–11.00 Megnyitó: Pethő Villő

11.00–12.15 I. szekció: Bohémek, vagabundok és mezítlábas próféták

Moderátor: Pethő Villő

Németh András: A bohémlet terei – életreform és menekülés

Albrecht Zsófia: Anarchisták, művészek és próféták: az életreform mozgalmak és a művészetek kapcsolatáról a századfordulón II.

12.30–14.00 Ebédszünet

14.00–15.45 II. szekció: Professzió, szocializáció, indoktrináció

Czabaji Horváth Attila: A szociális közegek és az informális tanulás vizsgálata egy pedagógiatörténeti kutatásban

Nagy Barbara és Vincze Beatrix: Nők a dualizmus kori művészetoktatásban

Tészabó Júlia: Háborús játékok a második világháború idején

15.45–16.15 Kávészünet

16.15–18.00 III. szekció: Életreform – szakralitás és természet

Moderátor: Czabaji Horváth Attila

Földiné Irtl Melinda és Komár Lajos: Távolsági nyomok az Életreform folyóirat 1932–38 között megjelenő számaiban

Arany Zsuzsanna: Vallásfilozófia és irodalom: a Nyugattól a Szigetig és vissza

Vincze Beatrix: A Magyarországi Kárpát Egyesület szerepe a hazai túramozgalmak kialakulásában

18.00- Közös vacsora

2024. október 4. péntek

9.00–10.45 IV. szekció: Zenepedagógia és reformpedagógia

Moderátor: Vincze Beatrix

Pethő Villő: Misztérium az iskolai színpadokon

Dévai Adrienn: Zenei és zenepedagógiai témák A Jövő Utjain folyóiratban

Polyák Zsuzsanna: Handbook of Suggestions for Teachers (1937) – Kodály Zoltán egyik angol forrásdokumentuma

10.45 – 11.00 Kávészünet

11.00-12.00 Összegző diszkusszió – a workshop zárása

Moderátor: Németh András

Szünet

12.15–13.00 Ebéd

13.00–14. 30 Kulturális-szakmai program – Szeged és a szecesszió

Absztraktok

Németh András

A bohémélet terei – életreform és menekülés

Kulcsszavak: bohémélet, életreform, liminalitás, utópia, heterotópia

A bohém kifejezés egy sajátos, a polgári társadalom peremén a 19. század közepén, kezdetben Párizsban, majd más európai nagyvárosokban, elsősorban a fiatal értelmiségiek, művészek és írók körében elterjedő jelenségre, a polgári életmód szabályait elutasító rendezetlen, könnyelmű életmódot folytató, hangulatai szerint cselekvő, strukturált társadalmi formákat, normákat és konvenciókat elvető, gyakran megbotránkoztató viselkedéssel párosuló életmódra utal. Ennek követői szakítva a polgári létmód minden értékével, és viselkedéselemével, saját egyéniségük kiterjesztésére, minden társadalmi kényszert tagadva, teljes szabadságuk, individuális függetlenségük megteremtésére törekszenek. A bohém mentalitás a századforduló életreform mozgalmainak is meghatározó mentalitáseleme. Az előadás keretében a bohéméletnek az életreform eszmék által felerősített határhelyzet, a liminális állapot utópia – heterotópia tereiben megformálódó performatív folyamatok keretében megjelenített szerepek áttekintésére, tipológiájuk megalkotására teszünk kísérletet.

Irodalom:

Conti, Ch. (1984). *Abschied vom Bürgertum. Vagabondage und Boheme in Literatur und Kultur des 20. Jahrhunderts*. Rohwohlt.

Fähnders, W. (Ed.) (2007). *Nomadische Existenzen*. Klartext Verlag.

Foucault, M. (1967). *Más terekről. Heterotópiák*. Exindex. <https://exindex.hu/hu/nem-tema/mas-terekrol/-1967/> (Letöltve: 2024.09.24.)

Linde, U. (1983). *Barfüßige Propheten*. Siedler Verlag.

Turner, V. (1982). *From ritual to theatre: the human seriousness of play*. Performing Arts Journal Publications.

Turner, V. (2003). *Határtalan áramlás*. Kijárat.

Voswinckel, U. (2009). *Freie Liebe und Anarchie*. Edition Monacestia.

Forrásmunkák:

Bálint, L. (1973). *Ecset és véső*. Szépirodalmi Kiadó.

Kassák, L. (1966). *Egy ember élete*. Magvető Kiadó.

Krúdy, Gy. (2024). *Ady Endre éjszakái*. Helikon Kiadó.

Szittyá, E. (1973). *Das Kuriositäten-Kabinett*. Kraus.

Thoreau, H., D. (2020): *Walden and Civil Disobedience*. Sea Wolf Press.

Albrecht Zsófia

*Anarchisták, művészek és próféták:
az életreform mozgalmak és a művészetek kapcsolatáról a századfordulón II.*

Kulcsszavak: életreform, ikonográfia, anarchizmus, művészet, oktatás

A 19–20. század fordulójára kibontakozó különböző életreform-mozgalmak jelentős hatást gyakoroltak a művészetek és a tudományok számos ágára, egyúttal kapcsolatba kerültek a korszak több, sokszor radikális nézetet valló társadalmi-politikai törekvésével is.

A szocio-kulturális változások fontosságát hirdető eszmék korán eljutottak a hazai közönséghez is a magyar (és az itthon hozzáférhető külföldi) sajtóban megjelent hosszabb-rövidebb beszámolók és cikkek, valamint fordítások révén, így többek között John Ruskin, Edward Carpenter, Ellen Key, Élisée Reclus és Élie Reclus, Pjotr Alekszejevics Kropotkin, Mihail Alekszandrovics Bakunyin és Lev Nyikolajevics Tolsztoj gondolatai kerültek publikálásra.

„Az egyik elgondolás szerint a célt az emberi egyéniség jóra fogékony belső természetéből következően morális forradalom útján kell elérni. Ennek eszközei mindenekelőtt a kultúra, a nevelés, a személyes példaadás. [...] hittek abban, hogy a társadalmi változtatások mindaddig felszínesek és külsődlegesek maradnak, amíg az emberek a «lelkek forradalma» révén nem igénylik maguk is tudatosan a társadalom gyökeres átalakítását. A magyar századforduló gödöllői művésztelepeinek alkotói (Nagy Sándor, Körösfői-Kriesch Aladár) meggyőződéssel vallották, hogy az általuk képviselt új művészet, új életforma s annak esztétikuma közvetlenül befolyásolhatja az emberek világnézetét.” (Bozóki és Sükösd, 1991, p. 445)

1904 januárja folyamán tartotta képekkel kísért négy előadását Körösfői-Kriesch Aladár az angol preraphaelita [Pre-Raphaelite Brotherhood] művészcsoporthoz és Ruskinról a Műbarátok Körének egykori Váci utcai helyiségében. A felolvasások illusztrált szövegét később (1905) nyomtatásban is megjelentették. A korabeli sajtóban rövid összefoglalókat lehetett olvasni az egyes alkalmakról, illetve közölték a prominensebb vendégek névsorát is. Körösfői-Kriesch nemcsak művészeti vonatkozásban beszélt a preraphaeliták munkásságáról, hanem kitért azok társadalmi reformtevékenységére is. A gödöllői művésztelep másik alapító tagjának, Nagy Sándornak is számos írása jelent meg művészeti, (művészet)oktatási és egyéb társadalmi kérdéseket érintő témában, sokat foglalkozott Tolsztojjal és fordította is az orosz író, reformer és pedagógus munkáit. Az ő illusztrációival jelent meg 1921-ben Tolsztoj *Gyerekek a világ dolgairól* című műve.

Az előadás során áttekintést nyújtunk a korabeli periodika-forrásanyagról, hangsúlyt helyezve a fent említett radikális irányzatokkal összefüggésbe hozható nevekre, illetve azokra a könyv alakban megjelent munkákra, amelyeket korabeli művészek illusztráltak az életreform gondolatának jegyében.

Irodalom:

Bozóki, A., & Sükösd, M. (Eds.). (1991). *Anarchizmus*. Századvég.

Ferretti, F. (2016). Radicalizing pedagogy: Geography and libertarian education between the 19th and the 20th century. In Springer, S., White, R., & M. Lopes de Souza, M. (eds.):

The radicalization of pedagogy: anarchism, geography, and the spirit of revolt (pp. 51–70). Rowman & Littlefield.

Mikonya, Gy. (2009). *Rend a rendetlenségben, avagy A szabadság útvesztői – anarchisták és nevelés*. ELTE Eötvös Kiadó.

Révész, E. (2003). A művészeti nevelés reformja a századfordulón és a gödöllői művésztelep. *Ars Hungarica* 31(1), 73–110.

Czabaji Horváth Attila

A szociális közegek és a informális tanulás vizsgálata egy pedagógiatörténeti kutatásban

Kulcsszavak: szocializációs közeg, informális tanulás, Bronfenbrenner, Rokonai Simon, leventék

Problémát jelenthet, ha egy pedagógiatörténeti vonatkozásban érdekes, említésre méltó személyről az adatok hiányosak, életrajzában több fehér folt is adódik. Ha kitartó kutatással sem sikerül a különböző források alapján a hiányzó adatokat feltárni, akkor egy lehetőség a fehér foltok csökkentésére a szociális közegek és az informális tanulás vizsgálatának alkalmazása Bronfenbrenner modelljébe illesztve. Az eljárás elméleti keretét a három fogalom viszonya jelöli ki. Szocializációs közegeknek (agencies of socialization) Giddens (2006) a szocializáció és az enkulturáció színtereiként számításba vehető csoportokat vagy társadalmi kontextusokat nevezi. Az egyén életének egyes szakaszaiban párhuzamosan több közeg is szerepet játszhat. Négy nagy csoportot vagy társadalmi kontextust tárgyal: a család, a kortárs csoportok, az iskola/munkahely és a tömegkommunikációs eszközök kínálta közeget. Az egyén szempontjából tanulás egységes folyamat, olyan kontinuum, amelyben együttvannak informális és formális elemek. A tanulás az egyén egész életét végigkíséri. Gyakran nem szándékos, valamely más tevékenységhez kapcsolódó, ezért nem feltétlenül tudatosul, mégis hasznosítható eredménnyel járhat. A tanulás keretei alapján történő megkülönböztetésnek az oktatási rendszerek szempontjából van jelentősége, mert a formális tanulás ad az állam/a társadalom által elismert bizonyítványt (Colley, Hodkinson & Malcolm (2003; Golding, Brown & Foley, 2009). Bronfenbrenner (1994) ökológiai modellje együtt kezeli az individuális életkörülményeket és a társadalmi-kulturális hatásokat, felfogásában a környezet „*a strukturák [...] hierarchikus, egymásba illeszkedő rendszere*” (Bordás, 2008. p. 8). Vizsgálatunk középpontjában Rokonai Simon ciszterci szerzetestanárr áll, aki önként tartott azzal a 800 fő, 15-18 éves leventével, akiket Németországba deportáltak, hogy kiképezzék és bevessék őket a 2. világháború utolsó napjaiban. Az alkalmazott módszer tartalomelemzés, amelynek korpusza az egyik levente és Rokonai visszaemlékezése, levéltári anyagok és különböző közleményekben fellelhető Rokonaira vonatkozó szövegrészek. Cél Rokonai szerzetestanári/emberi portréjának hiteles megrajzolása. Kutatási kérdés: 1. Mit jelentett a leventéknek a kintlétük közel 15 hónapjában Rokonai jelenléte? 2. Hogyan pontosítható az életrajz a sok hiányzó és bizonytalan adat ellenére? Az elemzett korpusz alapján Rokonait a fizikai és a lelki problémákkal egyaránt törődő, a fiúk érdekeit mindig előtérbe helyező, papi és pedagógusi hivatásában mélyen elkötelezett személyként láthatjuk. Életútjának egyes szakaszairól szinte semmi információnk sincs. A szociális közegek és az informális tanulás vizsgálatával tudjuk megközelíteni a valóságot. Esetünkben pl. a születési hely, Torontál vármegye gazdasági, társadalmi, szellemi életének felvázolásával, vagy a Szent Imre Gimnázium, ahol tanított, belső miliójének bemutatásával, vagy a Bernardium és a dudari bánya sajátosságainak a leírásával.

Irodalom:

- Bordás, S. (2019). *Az agresszív kód.* Akadémiai Kiadó.
https://mersz.hu/dokumentum/m585azak__9/ (Letöltve: 2024. 09. 15.)
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological Models of Human Development. *International Encyclopedia of Education*, Vol.3. Oxford, Elsevier, (pp. 37–43)
- Colley,H., Hodgkinson, P. & Malcolm, J. (2003): Informality and formality in learning, report for Learning and Skills Centre. Leeds, University of Leeds Lifelong Learning Institute.
- Giddens, A. (2006). *Szociológia.* Osiris Kiadó, Budapest.
- Golding, B., Brown, M. & Foley, A. (2009). Informal learning: a discussion around defining and researching its breadth and importance.
<http://www.eric.ed.gov/PDFS/EJ864431.pdf> (Letöltve: 2024. 09. 15.)

Nagy Barbara – Vincze Beatrix

Nők a dualizmus kori művészetoktatásban

Kulcsszavak: rajztanítás, művészeti nevelés, nőmozgalmak, művészeti reformkoncepciók

Az előadás célja a nők helyzetének, szerepének és sajátos lehetőségeinek vizsgálata a dualizmus kori Magyarország művészeti életében. Az elemzés során a korszak képző- és iparművészeti színterének egy sajátos szegmensét, a rajzoktatás, valamint a művészeti nevelés területét állítjuk középpontba. A vizsgálat fókuszába ezen kívül egy speciális rajzoktatási intézmény, a céhes hagyományokkal is rendelkező és ebben az időszakban arculatot váltó Budapest Székesfővárosi Iparrajziskola példája kerül. A téma kapcsán a következő kérdésekre keressük a választ: hogyan alakult a tanulók és tanárok összetétele a vizsgált időszakban egy konzervatív tradíciókra építő rajzoktatási intézményben? Milyen lehetőségei voltak a nőknek a művészeti életben, illetve a művészeti nevelés területén? Milyen szerepe van a művészeti reformmozgalmaknak a nők művészeti életben elfoglalt helyének átalakulásában? A vizsgálat rámutat arra, hogy a nők, akik hosszú időn keresztül a művészetekben az ábrázolás objektumai voltak, hogyan váltak az emancipációs folyamat eredményeként alkotókká, azaz a művészet aktoraivá, oktatókká és sok esetben alkotó szubjektumokká.

A deduktív, kvalitatív paradigmát követő kutatás primer források feldolgozásával, az összehasonlító tartomelemzés alkalmazásával dolgozik. Főbb elsődleges forrásként a Székesfővárosi Iparrajziskola gyűjteményében (Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény), valamint a Budapest Főváros Levéltárában őrzött dokumentumokat elemezzük.

Irodalom:

- Katona, J. (2020). Minták után szabadon? Rajzoktatás a Budapest Székesfővárosi Iparrajziskolában. *Ars Hungarica*. 46(1), 19–30.
- Kéri, K. (2008). *Hölgyek napernyővel. Nők a dualizmus kori Magyarországon 1867–1914.* Pro Pannónia.
- Németh, A. (2005). A századelő magyar életreform törekvései. *Iskolakultúra*, 2, 38–51.
- Stöckl, C. (2018). A művészet és az élet egyesítése. Nők az iparművészetben. In Boreczky Á. & Vincze B. (Eds.), *Reformpedagógia és életreform – recepció tendenciák, intézményesülési folyamatok* (pp. 28–47.). Gondolat Kiadó.
- Vincze B. (2019). Az osztrák és magyar szecesszió nőalakjai: Fanny Zakucka-Harlfinger és Lesznai Anna alkotói tevékenysége. In Baska, G., Hegedűs J. & Szabó Z. A. (Eds.) *Visszhangzó századok*. (pp. 30–39.). L'Harmattan Kiadó.

Técsabó Júlia

Háborús játékok a másodík világháború idején

Kulcsszavak: gyermekjátékok, játékpiaç, háborús konfliktusok, másodík világháború, ideológiai szocializáció

A gyerekek háborús konfliktusokhoz kapcsolódó játékaiknak és játékszereinek kutatásában fontos terület – különösen a 20. század háborúinak kapcsán – a játékpiaç határozott szerepvállalása a háborúra való felkészülés, annak erkölcsi, ideológiai alátámasztása (hazafiság, revíziós törekvések, honvédelem) és a hadi cselekményekkel kapcsolatos korszerű eszközök megjelenítése terén. Ezt egészíti ki a konfliktusok kiéleződését, a lakosságot is érintő harci cselekmények megindulását követően, a megváltozott élethelyzetben lehetséges létezési módok felmutatása a játékszerek kínálatában.

Irodalom:

Iken, K. (2018). *Nazi-Spielzeug Als Hitler ins Kinderzimmer kam*
<https://www.spiegel.de/geschichte/nazi-spielzeug-als-adolf-hitler-ins-kinderzimmer-draengte-a-1243124.html> (Letöltve: 2024.09.08.)

Liebner bácsi játékboltja, 1941-es árjegyzék <https://antikjatek.blogspot.com/2020/08/liebner-bacsi-jatekboltja-regi-magyar.html?view=classic> (Letöltve: 2024.09.08.)

Márai, S. (1937). A kirakat. *Pesti Hírlap*, 59 (277). 7.

Postert, A. (2018). *Kinder Spiel – Glücks Spiel – Kriegs Spiel. Grosse geschichte in kleinen Dingen. 1900-1945*. München, dtv

Stargadt, N. (2006). Jeux de guerre. Les enfants sous le régime nazi. *Vingtième Siècle*, 89(1) 61–76. <https://www.cairn.info/revue-vingtieme-siecle-revue-d-histoire-2006-1-page-61.html> (Letöltve: 2024.09.08.)

World War II. Military Dolls and Toys. <https://www.antiquedolls-collectors-onlineadvisors.com/World-War-II-Military-Dolls.html> (Letöltve: 2024.09.08.)

WW2 People's War. <https://www.bbc.co.uk/history/ww2peopleswar/> (Letöltve: 2024.09.08.)

Földiné Irtl Melinda – Komár Lajos

Távol-keleti nyomok az Életreform folyóirat 1932-38 között megjelenő számaiban

Kulcsszavak: életreform, Távol-Kelet, buddhizmus, teozófia, vegetarianizmus

A kutatás célja, a korszak egyik legjelentősebb, kimondottan az életreform mozgalmakhoz – a szentendrei Bubán életreform-kommunához – kapcsolódó sajtóorgánumának, az *Életreform* című folyóiratnak egy sajátos szempontból való bemutatása. A lap főbb tartalmainak általános szempontú, elemző bemutatása már korábban megtörtént (Nagy & Németh, 2017). Ezt kiegészítendő a távol-keleti motívumokra szűkítettük a részletes tartalomelemzés fókuszát, mivel korábbi tanulmányaink igazolták, hogy a századforduló táján kibontakozó mozgalmak szinte minden szálon kapcsolódást mutattak a távol-keleti eszmékkel (Földiné & Komár, 2017, 2018, 2020). Jelen esetben a Távol-Kelet kifejezést kiterjesztett értelemben használtuk – India, Japán, Kína – és a speciális kulcsszavas – Gandhi, buddhista – keresést követően számszerűsítettük a kapcsolódó szövegrészleteket a hozzáférhető lapszámok alapján. Az állandó rovatok között nem szerepelt ugyan kimondottan távol-keleti vonatkozású témakör, de egyes cikkekben és a rovatok között megjelenő rövid mottók formájában gyakran fellelhetőek voltak ezek a hatások. Az előfordulások esetlegeseknek tűnnek, de megfigyelhetőek visszatérő motívumok, melyek többségében a vegetárius táplálkozás eszmei hátteréhez kapcsolódnak.

A lapban szereplő, modern civilizációt kritizáló propagandaírásokban a társadalmi, gazdasági, egészségügy problémák okait körül járva, a jelenkor problémáira való megoldás keresés felvetette, az archaikus társadalmak mintáinak újra felfedezését, felértékelődését. Ezen az újszerű, múltba visszatekintő szemléleten belül jelennek meg a keleti kulturális mintázatok is. Nyugaton, a túlnyomó részben keresztény szemléletű, egészségtudatos, esetleg terápiás célzatú növényi táplálkozási trendek mellett, a teozófiai mozgalom egyfajta összekötő szerepet játszhatott a keleti filozófiák erőszakmentességen alapuló növényi táplálkozási szokásainak megismertetésében is. A példaként kiválasztott cikkek, jól jellemzik továbbá a korszakra jellemző kollektív félreértéseket és zavaros elképzeléseket egyes távol-keleti eszme, kifejezés kapcsán.

Irodalom:

Földiné, I. M. & Komár, L. (2017). Az indo-tibeti hatások és a két világháború közötti magyar életreform. In Németh, A. & Vincze, B. (Eds.), *Továbbélő utópiák– magyar életreform-törekvések és nemzetközi recepciós hatások*. (pp. 190–204.) Gondolat Kiadó.

Földiné, I. M. & Komár, L. (2018). A jóga magyarországi története a második világháborúig. In Boreczky, Á. & Vincze, B. (Eds.), *Reforpedagógia és életreform– recepciós tendenciák, intézményesülési folyamatok*. (pp. 158–173.) Gondolat Kiadó.

Földiné, I. M. & Komár, L. (2020). Távol-keleti hatások a magyar életreform törekvésekben. Hindu, buddhista és teozófiai vonatkozások. In Kempf, K., Vincze, B. & Németh, A.

(Eds.), *Az életreform és a művészetek*. (pp. 133–146.) Múcsarnok, Magyarországi Reformpedagógiai Egyesület.

Nagy, A. & Németh, A. (2017). Az osztrák-német életreform-törekvések magyar recepciója a szentendrei Bubán-kolónia és az *Életreform* című folyóirat példája alapján. In Németh, A. & Vincze, B. (Eds.), *Továbbélő utópiák – magyar életreform-törekvések és nemzetközi recepciós hatások*. (pp. 9–34.) Gondolat Kiadó.

Németh, A. (2014). Életreform kommunák és a reformpedagógia – recepciós folyamatok a 20. század első felében. In: Németh, A., Pukánszky, B. & Pirka, V. (Eds.), *Továbbélő utópiák – reformpedagógia és életreform a 20. század első felében*. (pp. 22–60.) Gondolat Kiadó.

Németh, A. (2020). A magyar életreform és a művészetek – nemzetközi recepció és nemzeti sajátosságok. In Kempf, K., Vincze, B. & Németh, A. (Eds.), *Az életreform és a művészetek*. (pp. 37–60.) Múcsarnok, Magyarországi Reformpedagógiai Egyesület.

Skiera, E. & Németh, A. (2018). Az életreform múltja és jelene. Elvagyódás az érzelmi ridegség elidegenedett világából – új irányok és helyszínek, világnézeti koncepciók, társadalmi hatások. In Németh, A. & Skiera, E. (Eds.), *Rejtett történetek. Az életreform-mozgalmak és a művészetek*. (pp. 19–69.) Múcsarnok.

Arany Zsuzsanna

Vallásfilozófia és irodalom: a Nyugattól a Szigetig és vissza

Kulcsszavak: Kerényi Károly, *Nyugat* folyóirat, szellemtörténet, Szerb Antal, Sziget-kör, újgnózis, vallásfilozófia

Előadásomban egyrészt Szerb Antallal és kapcsolatrendszerével foglalkozom, másrészt az egyes művekben megjelenő vallásfilozófiai nézetekkel, illetve utóbbiaknak az újgnózissal való lehetséges összefüggéseivel. Köztudott, hogy Szerb tagja volt a Kerényi Károly és Hamvas Béla által alapított Sziget-körnek, élénken érdeklődött a szellemtörténet és a vallásfilozófia iránt is. Az *Utas és holdvilág* című regényében szereplő Waldheim Rudi alakját például Kerényi ihlette, de a mű tartalmaz még olyan esszészerű betéteket is, melyekben vallásfilozófiai okfejtést, mitikus párhuzamokat olvashatunk.

Szerb főként a *Nyugat* folyóiratban indult, Osvát Ernő adta közre első írásait, s a modern magyar irodalom áramához kapcsolódott. Amikor a *Nyugat* eszmetörténeti háttérét és a rá ható filozófiai irányvonalakat (legyen akár magyar, de még inkább külföldi, nyugat-európai) elemezzük, figyelemmel kell lennünk arra a szellemtörténeti vonulatra is, melyet Szerbék képviseltek a hazai kulturális-tudományos palettán. E ponton ihletőként felmerülnek olyan külföldi szerzők (tudósok, művészek és filozófusok) nevei is, mint Sigmund Freud, Carl Gustav Jung, Oswald Spengler és mások, kiknek munkássága kapcsolatba hozható az újgnosztikus irányvonalakkal is.

Előadásomban a fenti összefüggéseket kívánom feltérképezni a filológiai háttér bevonásával. Egyfelől tehát vallásfilozófiai irányban fogok kutakodni, másfelől a kapcsolati hálót, az egyes irodalom- és művelődéstörténeti epizódokat kívánom lajstromba venni, reflektálva egyúttal néhány vonatkozó esszére és szépirodalmi műre is. Miután a témakör túlnő egyetlen konferenciaelőadás keretein, ezúttal elsősorban Szerb Antal alakjára, a nyugatosokkal és Kerényi Károllyal való kapcsolatára, valamint az *Utas és holdvilág* című regényére koncentrálnék, felhíva a figyelmet az újgnosztikus áthallásokra. Ebből a relatíve kisebb szeletből kiindulva tudunk aztán a későbbiek során nagyobb összefüggésekre is rávilágítani.

Irodalom

Bircsák, A. (2008). *A Sziget és a Nyugat. A Sziget mint műhely.* <https://epika.web.elte.hu/doktor/BircsakAniko.pdf> (Letöltve: 2024. szept. 16.)

Eisemann, Gy. (1999). Halál mítosz, nyelv, szubjektum. Szerb Antal: *Utas és holdvilág*. In uő.: *A folytatódó romantika.* (pp.149–179.) Orpheusz.

Halász, G. (1937). *Utas és holdvilág.* Szerb Antal regénye – Révai. *Nyugat*, 11. 364–366.

Havasréti, J. (2020). *Szerb Antal.* Magvető.

Szilágyi, J. Gy. (Eds.). (1999). *Mitológia és humanitás: Tanulmányok Kerényi Károly 100. születésnapjára.* Osiris Kiadó.

Poszler, Gy. (1973). *Szerb Antal.* Akadémiai Kiadó.

Vincze Beatrix

A Magyarországi Kárpát Egyesület szerepe a hazai túramozgalom kialakulásában

Kulcsszavak: természetjárás, túramozgalom, testedzés, túra egyesületek, intézményesülés

Az előadás témája a hazai természetjárás kezdeteinek feltárása, az első hazai turistaegyesület létrejöttének és működésnek a bemutatása. A Magyarországi Kárpát Egyesület (MKE) tevékenységén keresztül láthatóvá tenni az intézményesülés folyamatát, annak hatását és jelentőségét. Az előadás célja, hogy rámutasson a szakirodalmi források összehasonlító elemzésével a hazai túramozgalom céljaira és összevesse az életreform mozgalomnak a test reformjához kapcsolódó főbb motívumaival (Krabbe 1974; Skiera 2004).

A hazai természetjárás úttörői a 17. század első felében az egykori Magyar Királyság területéhez tartozó Magas-Tátra környékét fedezték fel. Frölich Dávid volt az első ismert Tátra-kutató, aki a Lomnici-csúcs megmászását írásban is közreadta. Több, tapasztalat hegyivezető feljegyzései, útikönyvei, térképei népszerűsítették a magashegyi túrázást. A források arról tanúskodnak, hogy már ekkor rendszeresen szerveztek iskolai kirándulásokat. A 18. század közepén a külföldi túrázók is felkeresték a Kárpátokat, köztük az osztrák Johann Ehrenreich Fichtel (1788) és Hacquet (1792–1794). 1797-ben jelent meg az angol Robert Townson magyarországi útleírása *Travels in Hungary* címen. Rainer János György nevéhez fűződik 1865-ben az első menedékház felépítése a Tarpataki-völgyben, amit később számos hasonló követett.

1873-ban Tátrafüreden alakult meg a szervezett turizmus kezdetét jelentő Magyarországi Kárpát-egyesület (MKE), amely a világon a hatodik ilyen jellegű társaság volt. 1875-ben a Tarpataki-völgyben állították fel az MKE első menedékházát, amelyet követett a Rózsa, a Csorba-tavi József és más menedékházak felállítása. Az egyesület gondot fordított az utak kiépítésére, majd később az egységes turistajelzések kialakítására. Az egyesület tagja lefektették a túrázás alapszabályait, 1874-ben megjelentették évkönyvükkel az első sajtó terméküket. Az MKE területileg is terjeszkedett, több nagyvárosban MKE-osztályok jöttek létre, amelyekhez Budapest 1888-ban csatlakozott 273 taggal, báró Eötvös József elnökletével. 1891-től a Magyar Turista Egyesület fogta össze a több kisebb turista egyesületet.

A trianoni béke jelentősen átalakította a hazai túramozgalom lehetőségeit. Az 1921. évi testnevelési törvény a turistaalapot a testnevelési alapba olvasztotta. A visszaesés után a 1930-as években jelentős fellendülés következett be. Számos új menedékház épült és kiépült több híres túra útvonal és a mai használt kék túrajelzés. Elmondható, hogy a hazai túrázók fontosnak tartották a mozgásnak az *'egyénre testileg és lelkileg gyakorolt hatását'*, a szabad természetben az *'emberi erő és önállóság teljes birtokában képes fizikai helytállást'*. A természet nevelő hatását látják a *'természetes esztétikában, továbbá az emberszeretet és Istentisztelet'* területén. A magyar turistaság különleges jelentősége a *'honismertető, nemzetnevelő hivatásában rejlik'* (Jellinek, 1939).

Irodalom:

Jellinek, J. (1939). *A magyar természetjárás története*. Budapesti Turista Egyesület kiadása.

Krabbe, W. R. (1974). *Gesellschaftsreform durch Lebensreform*. Vandenhoeck & Ruprecht.

Skiera, E. (2004). Az életreform-mozgalmak és a reformpedagógia. *Iskolakultúra*, 14. (3), 32–44.

Pethő Villő

Misztérium az iskolai színpadokon

Kulcsszavak: mozdulatművészet, Dienes Valéria, orkesztika, misztériumjáték

A 20. század magyar mozdulatművészetét feltérképező eddigi kutatások a magyar mozdulatművészeti iskolák történetével (Vincze, 2015), Dienes Valéria életművével és az általa létrehozott Orkesztikai Iskola működésének első éveivel (Boreczky & Fenyves, 2015, 2017), a Dienes által kidolgozott orkesztika mint mozdulatművészeti ág és mint pedagógia kérdéskörével (Boreczky, 2018; Balogh, 2020), valamint Dienes Valéria misztériumjátékaival foglalkoztak (Sándorné, 2012; Fenyves & Pethő, 2017). Ezutóbbiak jelen kutatásban folyó vizsgálata szorosan kötődik a magyar életreformtörekvéseket elemző kutatásokhoz.

Dienes Valéria 1924-1943 között bemutatásra kerülő misztériumjátékai új műfajt teremtenek. A vallásos témákat feldolgozó előadások mondanivalóját a „látható, néma mozdulat” és a „láthatatlan, emberi és zenei hang” közvetíti. Dienes célja volt, hogy mindenki számára érthető módon, nyelvtől, kultúrától függetlenül átélhetővé, megérthetővé tegye a katolikus tanításokat (Dienes, 1932). Az első misztériumjátékot a budai Új Iskola tanulóival állította színpadra Dienes, aki az iskolában orkesztikát is tanított. Ezt követően alapította újra saját intézetét, melynek tanulói a további misztériumjátékok színrevitelében is közreműködtek. Az első sikeres bemutatók az egyházi körök figyelmét is felkeltették, így az 1930-as évektől több egyházi megrendelésre, vallásos ünnepre készült misztériumjáték került bemutatásra. Több esetben olyan szereplők – köztük iskolás gyermekek – bevonására is sor került, akik nem Dienes Orkesztikai Iskolájának diákjai voltak. Őket kifejezetten ezekre a bemutatókra képezték ki.

A kutatás célja, hogy az Orkesztikai Iskolán kívül folyó orkesztika tanítást feltérképezze. Mely iskolák növendékeit vonták be a nagyobb tömegeket megmozgató misztériumjáték előadásokba? Hány és mely intézményekben folyt hosszabb-rövidebb ideig orkesztika tanfolyam vagy orkesztikán alapuló mozdulatművészeti oktatás? Hol tanítottak Dienes Orkesztikai Iskolájában végzett tanítványai?

Az előadás a kutatás első eredményeit ismerteti és összegzi. A vizsgálathoz az Arcanum adatbázisában fellelhető iskolai értesítőket, korabeli újságcikkeket, a OSZK-ban fellelhető Dienes-hagyaték anyagait, Dienes publikációit valamint magánleveleit használjuk fel, forráselemzés és dokumentumelemzés módszerével.

Irodalom:

Balogh, B. (2020). Életreform – mozdulat által. Dienes Valéria mozdulatpedagógiája mint életreform-metódus. In Kempf, K., Vincze, B. & Németh, A. (Eds): *Az életreform és a művészetek*. (pp. 184-195.) Műcsarnok, Magyar Reformpedagógiai Egyesület.

Boreczky, Á. (2018). Az orkesztika tudományos rendszere és a pedagógia Dienes Valéria korai munkásságában. *Kellék*, 60. 167–178.

Boreczky, Á. & Fenyves, M. (2015). Az Orkesztika Iskola megszületése és az első évek. In Baska, G. & Hegedűs, J. (Eds): *Égi iskolák, földi műhelyek – Tanulmányok a 65 éves Németh András tiszteletére*. (pp. 206–220.) ELTE PPK.

Boreczky, Á. & Fenyves, M. (2017). Dienes Valéria bécsi évei és az Orkesztika Iskola. In Németh, A. & Vincze, B. (Eds.) *Továbbélő utópiák – magyar életreform törekvések és nemzetközi recepciós hatások.* (pp.122–140.) Gondolat Kiadó.

Dienes, V. (1932). Új Misztérium. *Korunk Szava*, 1932. 2(1–21) 14.

Fenyves, M. & Pethő, V. (2017). Dienes Valéria és Bárdos Lajos misztériumjátékai. orkesztika és kórusmozgalom, hatások, intézményesülési lehetőségek. In Németh, A. & Vincze, B. (Eds.) *Továbbélő utópiák – magyar életreform törekvések és nemzetközi recepciós hatások.* (pp.81–121.), Gondolat Kiadó.

Sándorné, P. E. (2012). *Bárdos kísérőzenéi Dienes Valéria misztériumjátékaihoz és az Alexius-szvit.* Doktori disszertáció-

Vincze, G (2015). *A magyar mozdulatművészet története és néhány motívumának nemzetközi párhuzama.* Doktori disszertáció

Dienes Valéria hagyatéki anyag Országos Széchényi Könyvtár, MOHA
(MOZDULATMŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNY)

Dévai Adrienn

Zenei, zenepedagógiai témák a Jövő Utjain folyóiratban

Kulcsszavak: Jövő Utjain, zene, zenepedagógia, Új Nevelés, Nemesné Müller Márta

Az *Új Nevelés Ligájának* nemzetközi szervezetét a XX. század elején hívták életre abból a célból, hogy az *Új Nevelés* reformpedagógiai mozgalmának elgondolásait képviselje, nemzetközi szinten. Ez utóbbi eszméinek szilárd alapjait Comenius, Rousseau, Pestalozzi, Fröbel neveléssel kapcsolatos elveit követve a gyermektanulmány pszichológiai, pedagógiai irányzata vetette meg.

A *Jövő Utjain* című periodika az *Új Nevelés* hazai és külföldi törekvéseiről tudósított 1926 és 1939 között az *Új Nevelés Ligájának* magyar nyelvű hivatalos lapjaként. A folyóirat cikkei a reformpedagógiai elképzeléseket, a mozgalomban megfogalmazott pedagógiai elveket, azok elméleti hátterét és gyakorlati tapasztalatait közvetítették, egyúttal gazdagon megjelenítve a kor jellegzetes szellemi irányzata, az életreform elemeit.

Kutatásunk elsősorban a zenei, zenepedagógiai témájú passzusokra fókuszál, mert feltételezésünk szerint ezen tartalmú írások a korabeli zenei, zenepedagógiai reformtörekvésekkel harmonizálva, követték és integrálták az életreform tendenciákat.

Az előadás rövid kitekintést nyújt a korszak magyar vonatkozású zenepedagógiai elképzeléseire, valamint a folyóirat zenei és zenepedagógiai témáit vizsgálja. Az előadásban a következő kérdésekre keressük a választ: Milyen zenei, zenepedagógiai cikkek jelentek meg a *Jövő Utjain* hasábjain? Hogyan tematizálhatóak ezek az írások? Kik voltak az cikkek, tudósítások, tanulmányok szerzői? Elsődleges forrásként az Arcanum adatbázisában fellelhető folyóirat-példányok szolgálnak, emellett felhasználjuk A *Jövő Utjain* folyóirathoz kapcsolódó korábbi kutatások eredményeit (Czabaji, 2024; Czabaji és mtsai 2024). Vizsgálatunkban a dokumentumelemzés és forráselemzés módszerét alkalmazzuk.

Irodalom:

Ackermanné Kelő K. (2013). A természetközeli oktatás megnyilvánulásai A *Jövő Utjain* című folyóiratban. In Németh, A. & Pirka, V. (Eds.) *Az életreform és reformpedagógia – recepció és intézményesülés folyamatok a 20. század első felében*. Gondolat Kiadó.

Baranyai, M. & Keleti, A. (1937). A magyar nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája 1841–1936. In Jáki, L. (Eds.): *A magyar nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája 1841–1958*. (pp. 1–149.) OPKM.

Czabaji Horváth, A. (2024). „*A Jövő Utjain*” folyóirat Freinet iskolájáról. Kézirat.

Czabaji Horváth, A., Nagy, B., Szabó, G., Durayné Fliszár, N. & Szvitil, G. (2024). *A pedagógiai tér értelmezései A Jövő Utjain című folyóirat néhány évfolyamában*. Kézirat.

- Géczi, J. (2007). A magyar neveléstudományi sajtó a 19–20. század fordulóján. *Magyar Pedagógia*, 107(1) 57–66.
- Németh, A. (2014). *Lebensreform, Reformpädagogik und Lehrerberuf*. Gondolat Kiadó.
- Németh, A. & Pirka, V. (Eds.) (2013). *Az életreform és reformpedagógia – recepció és intézményesülési folyamatok a 20. század első felében*. Gondolat Kiadó.
- Pethő, V. (2009). Az életreform és a zenei mozgalmak. *Iskolakultúra*, 19(1-2) 3–19.
- Pukánszky, B. (2005). Kodály Zoltán zenepedagógiai munkásságának életreform motívumai. In Németh, A., Mikonya, Gy., & Skiera, E. (Eds.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. (pp. 192–213.) Gondolat Kiadó.
- Skiera, E. (2004). Az életreform-mozgalmak és a reformpedagógia. *Iskolakultúra*, 14(3) 32–44.

Polyák Zsuzsanna

Handbook of Suggestions for Teachers (1937) – Kodály Zoltán egyik angol forrásdokumentuma

Kulcsszavak: Kodály Zoltán, zenepedagógia, Nagy-Britannia, tanári kézikönyv

Kodály Zoltán saját példánya a *Handbook of Suggestions for Teachers* (1937) kiadványból a 20. század első felében lezajló magyar zenepedagógiai reformmozgalom angol hatásait feltáró kutatásunk különleges forrásdokumentuma. Az útmutatót különösen az általános és középiskolákban dolgozó tanároknak szánták, számukra nyújtott gyakorlati tanácsokat az osztály vezetéséhez, a tanórák megtervezéséhez és a gyermekek felelősségteljes állampolgárrá neveléséhez. Szemléletében ötvözte a hagyományos értékeket és – elsősorban John Dewey hatásra – a feltörekvő progresszív eszméket az 1930-as évek angol közoktatásában. Ez utóbbiak a gyermekközpontúságban, az egyéni sajátosságokra és a kreativitásra helyezett hangsúlyban mutathatók ki.

A kötetet Kodály vélhetően 1938-as angliai útjáról hozta Magyarországra és kézírásos bejegyzései tanúsága szerint alaposan tanulmányozta, illetve a *Zene az ovodában* (1941) című esszéjében idézett is belőle.

A Kodálytól származó 96 bejegyzést (aláhúzások, széljegyzetek) három fő témakörre osztottuk: 1) általános pedagógiai és oktatásszervezési kérdések; 2) zenei nevelés; és 3) nyelvművelés. Az 1) általános pedagógiai alapelveket tárgyaló részbe tartozó bejegyzések többsége a gyermekközpontú, demokratikus nevelést hangsúlyozó szövegeket emelte ki, amelyekben az iskola szerepe megjelenik az egyéni képességek kibontakoztatásában, összhangban a közösség érdekeivel. A 96 bejegyzésből 77 a 2) Zene fejezetben található. Ezek a szövegek a zenepedagógiai kérdések számos aspektusát érintik, az alapelvektől a konkrét módszertani megoldásokig, a rádióközvetítésektől az iskolai zenekari próbákig. A 3) nyelvművelési témában Kodály elsősorban a helyes artikulációt és különösen a tanárok nyelvművelő szerepét tartotta fontosnak.

A kiemelt szövegrészek és az azokhoz fűzött, időnként egyetértő, máskor helytelenítő széljegyzetek Kodály Zoltán írásaival való összevetése és kontextusba helyezése révén átfogó képet kaphatunk azokról a témákról, amelyek Kodályt foglalkoztatták. Ezen túlmenően megismerhetjük zenepedagógiai koncepciójának alakulását, valamint azt, hogyan alkalmazta az angol nevelési elveket és gyakorlatokat a „magyarországi szükségletekhez”.

Irodalom:

[Great Britatian] Board of Education. (1937). *Handbook of suggestions for the consideration of teachers and others concerned in the work of public elementary schools* (2. kiad.). His Majesties Stationery Office.

Kodály, Z. (2007). *Visszatekintés* (F. Bónis, Ed.; 3. bőv., Vol. 1). Argumentum.

- Rainbow, B. (1979). Curwen, Kodály and the future. *Music Teacher*, 58(12), 11–12.
- Rainbow, B. (1990). The Kodály concept and its pedigree. *British Journal of Music Education*, 7(3), 197–203.
- Vajda, C. (1979). *Back to Curwen or forward with Kodály?: Comments on Mr Bernarr Rainbow's article: Curwen, Kodály and the future* (LFZE Kodály Intézete, Archívum) [Kézirat]. Vajda Cecília hagyatéka.
- Vajda, C. (1983). Kodály and British Education. *Bulletin of the International Kodály Society*, 8(1), 29–32.
- Vajda, C. (1991). A reply to the article by Bernarr Rainbow, 'The Kodály Concept and its Pedigree.' *British Journal of Music Education*, 8(1), 73–76 <https://doi.org/10.1017/S0265051700008081>